

9. Plakhotnik, O. (2008). *Vchytel' i vchytel'ka: gendernyy analiz odniiyeyi profesiiyi* [Teacher: one profession gender analysis]. *Studia Methodologica: al'manakh – Studia Methodologica : almanac. Antropolohiya literatury: komunikatsiya, mova, tilesnist' – Anthropology of literature: communication, language, physicality*. 25 [in Ukrainian].

10. Svitaylo, N., Savel'yeva, Yu., & Davlikanova, O. *Gendernyy audyt diyal'nosti vyshchyykh navchal'nykh zakladiv* [Gender audits of higher educational institutions]. *gendercenter.sumdu.edu.ua* Retrieved from: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/12345.pdf> [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РІЖНЯК Ренат Ярославович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри математики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: технології навчання, історія науки і техніки.

АКБАШ Катерина Сергіївна – кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри прикладної математики, статистики та економіки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: теорія екстремальних значень, гендерна статистика

ПАСІЧНИК Наталя Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної математики, статистики та економіки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: технології навчання, історія науки і техніки

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

RIZHNIAK Renat Yaroslavovich – Doctor of Historical Sciences, Professor of the Mathematics Department of The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: technology education, history of science and technique.

AKBASH Kateryna Serhiivna – candidate of Physics and Mathematics Sciences, Senior Lecturer of the Applied Mathematics, Statistics and Economics Department of The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory of extreme meanings, gender statistics.

PASICHNYK Natalia Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Applied Mathematics, Statistics and Economics Department of The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: technology education, history of science and technique

УДК 445.65.12.

СКЛОВСЬКИЙ Ігор

Зіновійович –

доктор філософських наук, доцент кафедри суспільних наук, інноваційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету
e-mail: Sklo_iz@ukr.net

СКЛОВСЬКА Олена Іванівна –

кандидат історичних наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії НАУ
e-mail: Sklo_iz@ukr.net

АКСЬОНОВА Віра Ігорівна –

кандидат філософських наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії НАУ
e-mail: Sklo_iz@ukr.net

**ОБРАЗ ДОН КІХОТА ЗАПОРОЗЬКОГО, ЯК ДУХ В КОНЦЕПЦІЇ КОЛЕКТИВУ
ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА А. С. МАКАРЕНКА**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Мета статті полягає в з'ясуванні соціокультурних змін, що вплинули на фрейдистське, і просвітницьке, на

романтичне тлумачення освітнього простору України, висвітливши найбільш повноцінні риси феноменологічної дії одного з предствників кордоцентрично-козакфільського

типу – А. Макаренка, видатного українського педагога, творчість якого є відлунням «вольностей запорозьких», як онтологічного виміру сенсу буття, так і «філософії серця». Він був одним із яскравих носіїв християнської еволюції освітньо-суспільного життя, оскільки жорстокі зміни українського світу після жовтневої пролетарської революції (1917 р.), відтворили перманентні конвульсії тривалого «бунту мас» як на теренах України, також інших «уламках» Російської імперії (Л. Татарінова) [12].

Мета статті – схарактеризувати образ Дон Кіхота Запорозького як дух в концепції колективу видатного українського педагога А. С. Макаренка

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще за часів А. Макаренка (а пізніше В. Сухомлинського) – легальною основою в духовній сфері українського легального самоствердження була спадщина Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, тих чи інших її сторін, але зараз саме з цього треба починати системний розгляд синергетичних і ноосферних аспектів єдності філософії, науки, освіти та оновлення теоретичних підстав педагогіки.

При цьому життєвий досвід видатного українського педагога, що діяв за умов тоталітаризму, воліє уникати крайнощів, розглядаючи явища «твердих козакофілів» в умовах пануючого комплексу малоросійської меншовартості.

Гуманізм виявляє міру раціональних та ірраціональних інтенцій феноменологічного питання, щоб носій-буття почав шукати протиріччя і в розумі, і в божевільній боротьбі смерті та «мудрості людської перед Богом» (Л. Шестов) [14]. Імператив надії прихильників феноменології в гуманістичних намаганнях самоорганізації буття, висвітлює взаємообумовленості якісного реформування соціокультурного простору, що оптимізує дух освітньої взаємодії носіїв патріотичної єдності національних інтересів, – зміцнює європейські підвалини освітнього простору, у якому можуть повноцінно розвиватися і повноцінно діяти автохтони і всі інші громадяни України.

А. Макаренко уникав будь-якої згадки про шлюб (колишньому білогвардійцю пощастило емігрувати до Франції), але до історії своєї сім'ї йому все ж довелося двічі звернутися при влаштуванні на роботу в НКВС і при спробі вступити в комуністичну партію. У цій складній сімейній ситуації він поведився дуже обережно ... Страх і тривога настільки великі, що він не наважувався навіть передати інформацію для брата гостям дитячої комуни з Франції. (наприклад, політичним діячам того часу на

заході.). Попри всі зовнішні негаразди А. Макаренко зміг оприлюднити свою оригінальну колективістсько-козакофільську модель еволюційної гуманістики у душі кордоцентризму, яка була відлунням романтично-просвітницької доби, – відмічали деякі.

Для А. Макаренка – «лицаря печального образу» (М. Сервантес) – освітній простір є культурний інструмент, щоб захищати сукупність патріотів – громадян, які спрямовані на духовне осмислення кодів козакофільства – відповідних знаків і символів, що потрібні відтворюватися в різних типах школи. Школа – комуна була його зовнішньою візитівкою, щоб протистояти «стереотипам соцвосу».

Філософія свободи за концепцією і досвідом А. Макаренка має бути в історіографії представлена так само широко [6], як і пам'ять про національне визволення, учасників руху за самостійність української держави, соціуму, освіти. Але чомусь, серед нових методологічних дискурсів все менше з'являються зразки посилення на досвід А. Макаренка або дослідники української діаспори негативно тлумачать (Г. Ващенко) здобутки його альтернативної творчості. Однак, за офіційними даними спадщина А. Макаренка залишається однією з популярних у світі. Його твори видані у всіх країнах Європи і в Азії (на 17 мовах) (Ф. Гетманец) [1]. І в пострадянський період теж зберігається інтерес до «Педагогічної поеми». Так, Гетц Хіллінг (м. Марбург), приват-доцент Марбургського університету, відомого в Європі та всьому світі, створив лабораторію «Макаренко-реферат», де досліджує його геніальну освітню систему. Г. Хіллінг не поділяє думку тих представників педагогічної спільноти в Україні, які відносять до його спадщини, як до факту минулого, «але ЮНЕСКО визнала Макаренка... не як ідеолога сталінської освіти, а видатного педагога ХХ століття, а книгу «Педагогічна поема» – найкращим художнім твором про виховання» (Л. Татарінова) [12]. Творчість А. Макаренка зараз є велика допомога в процесі демократизації освітнього простору України.

Громада раптово заторкує деякі суперечливі положення із статті Г. Ващенка (1955 р.), хоча питання про існуючу схему національного українського виховання, ще остаточно не вирішене і, в протидію цьому безпелаяційно звинувачує А. Макаренка, видатного українського патріота-козакофіла, гуманіста-педагога, ігноруючи те, що він у 20-х роках ХХ-го століття створив свою модель козакофільсько-колективістської організації освітнього простору, продовжив пошук М. Пирогова і К. Ушинського», аргументуючи явище невігластва у минулому деяких

радянських педагогів. При цьому він яскраво осмислив причини і сутність українського «бунту мас» у книгах «Педагогічна поема, «Прапори на вежах» та серії статей, в яких презентує фактор, де є романтично-просвітницька модель гуманізації освітнього простору нескореної України, тобто творчо збагачує духовний потенціал, що був розроблений ще Г. Сковородою, Т. Шевченко, М. Пироговим, К. Ушинським тощо.

Ю. Руденко (2003 р.) майже не аргументував свою хибну тезу про причетність А. Макаренка до русифікаторської школи радянської тоталітарної педагогіки, що є також софістикою, оскільки не можна поверхово зводить сутність християнської моделі соціокультурного простору до позитивістського тлумачення окремого оцінювального висловлювання чи одиничного факту. Без концептуального осмислення фактів не можна ототожнювати яскравий освітній результат з антиукраїнською дією імперських козаків, яку він чомусь декларативно ототожнює з творчою діяльністю А. Макаренка. Так, у своїй статті в газеті «Освіта» (2003 р.) підкреслюється: «Хіба ще багато педагогів вірять в істинність, непохитність положень А. Макаренка про те, що «Дуже багато деталей в людській особі і в людській поведінці можна зробити на пресах, просто штампувати в стандартному порядку»... Хіба багато педагогів повинні краще знати положення А. Макаренка, ніж К. Ушинського» (Ю. Руденко) [9]. У цьому вирваному із контексту висловлюванню йде мова про зв'язок виховання з новими технологіями.

У концепції змін освітнього простору, водночас існував і момент відтворення неокласичного погляду А. Макаренка на втілення національного виховання, що теж зараз має свої позитивні наслідки. Віртуальні сюжети «Педагогічної поеми», час від часу (тобто не випадково і закономірно) торкаються запорізьких лицарів, героїчна символіка яких і зараз дуже має допомогти. А. Макаренко стояв на плечах «гігантів світової педагогіки (в тому числі і українським значенням педагогічної науки). Але він змушений був «...створювати певну «димову завісу» своїми критичними випадками проти «буржуазної педагогіки»... Г. Ващенко робить висновок, що його виховним ідеалом «був чекіст». (М. Красовський) [3]. Таке безпідставне припущення відомого в освітній сфері дослідника діаспори нічим конкретним не підтверджується, і, дуже схоже на один із софістичних умовисновків, бо в 30-х роках А. Макаренко керував дитячою колонією для сімей чекістів, що загинули під час виконання службових обов'язків. Щоб зрозуміти pro et contra, тобто чому навіть через

80 років, як А. Макаренко «перейшов у інший світ», суперечки навколо його системи виховання не закінчилися, згадаємо те, що він створив неокласичну систему виховання, але вона узагальнила і український, і світовий досвід, мала міцне філософське підґрунтя, оскільки заснована на ідеях єдності і боротьби протилежностей, перемоги краси, героїзму, гуманізму над байдужістю, ненавистю і темними інстинктами. Яскраво відображені письменником В. Винниченком, а також українським видатним дослідником, професором Сергієм Михидою (Володимир Винниченко: Психопортрет у дзеркалах і задзеркаллі. – Кіровоград: Поліграф.-Сервіс, 2015. – 175 с.) Відомо про те, що «красота, как и все существующее..., обязательно есть единство и борьба противоположностей... Какое это единство, какая борьба, об этом говорит нам только изучение самой действительности...» (Олексій Лосев) [5, с. 190]. Сила А. Макаренка в результатах розуміння сутності доби «бунту мас» (це поняття ще у кінці ХХ ст. вносє в історіографію Хосє-Ортега-і-Гасєт) для протидії прояву цієї охлократичної сутності в суперечливості нашої освітньої дійсності. Хоча його дослідні результати взагалі можна екстраполювати, як форму передачі духу сучасності в майбутнє, – є важливим комунікативним знаряддям для рішення питання про збагачення національного досвіду. Але в сучасній історіографії втілення гуманістичних обривів в освітній простір час від часу перекручується, знову деякі маститі вчені стверджують, нібито його система освіти була ворожою для суверенної України (Ю. Руденко) [9]. При цьому не звертається увага ні на весь козакофільсько-кордоцентричний сенс (його колективістський контекст) моделі освітнього простору, ні на сам текст «Педагогічної поеми»

Дух козакофільства завжди був об'єктом дії радикальної течії альтернативного суспільства. Проте козакофільсько-колективістська модель А. Макаренка охопила класичну і постнеокласичну парадигму романтично-гуманістичної національної педагогіки, з чим пов'язані обставини створення цивілізованої ходи лицарсько-освітнього націєгенезу (С. Борінштейн, М. Гетьманець, М. Романенко).

Ґрунтовним, у дусі філософської термінології, є підхід А. Макаренка як «Дон Кіхота Запорозького» до «гуманістичної парадигми козакофільсько-колективістської освіти» – це дозволяє сформулювати антропологічно-екзистенціальне потрактування термінологічного словосполучення, де футурологія є розуміння того, якою буде діяльність в сферах, де особливе місце посідає ювентологічно-педагогічна підтримка та

педагогічний супровід філософського самоствердження та самоорганізації носіїв громадського типу, оскільки колективістська модель, як ідеал освітніх новацій, охопила значно ширший просторово-часовий аспект буття, ніж класичну парадигму національної педагогіки, з чим пов'язані постнекласичні обставини створення умов для якісного оновлення романтично-гуманістичного комплексу освітнього простору. Цей експеримент, що почався, як відлуння романтично-просвітницької доби, торкнувшись субстанційних підвалин, почав так чи інакше перехрещуватися з феноменом боротьби за свободу в процесі осмислення А. Макаренком української національної революції (за постнекласичним її розумінням), оскільки радянський тоталітарний режим ситуативно намагався здійснити шляхом насилля радянську стандартизацію молодої людини, як суб'єкта нібито вільної дії. (І. Нагаєвський) [8]. У концепції змін освітнього простору, водночас існував і момент відтворення системи «учень – об'єкт виховання», щоб сприймав значну сукупність філософсько-освітніх впливів, що відображається у гальмуванні негативів етносоціального поступу (був об'єктом критичної дії радикальної течії альтернативного суспільства). Проте починає дію логіка рефлексії вихованців, набуття ними такого відношення до феномену «хазяїна», що має намір збереження структур виробничої, самоврядної, аксіоматичної самостійності, і, все це входить органічно у поняття «етнонаціональної гідності».

А. Макаренко суворо припиняв розпалювання національної ворожнечі, бо вважав її проявом комплексу малоросійської меншовартості серед колоністів та викладачів. Один з них на прізвище Родимчик викликав невдоволення «активу колоністів» своїм небажанням чесно ставитися до своїх професійних обов'язків, зокрема прикриваючися тим, що головний агроном за національністю німець, заборонив йому пасти власну корову в загальному корівнику... Задоров (один з активістів, – Авт.), говорив:

– Зачем нужен этот Родимчик? Он целый день сидит у себя на квартире, а то уходит в деревню?... Придешь рапорт подписать, и то не найдешь: то он спит, то обедает, а то ему некогда – подожди. Какая с него польза?...

Ось чому видатний освітній реформатор починає «Педагогічну поему» не в діалектиці «свій-чужий», а саме в пасіонарно-феноменологічному трансцензусі дихотомії «свій-інший», що є фактично ракурсом номіналістичної домінанти «інтерсуб'єктивності речі», тобто, використовуючи традиційні символи свободи і

ознаки самостійності в українській інтерпретації, щоб лідер, є – «хазяїном», за гетьмансько-козацькою традицією був воїн і мудрий господар; модель «гетьман» і «вільне козацтво» у національній боротьбі отримує статус і сенс громадського життя. За відстоюванням своєї гідності можуть вдало відтворюватися нові форми «товариства», що допомагає зберегти культуру поневоленого суспільства: де сміхова культура часто-густо її «дух» і «життєдайність» (А. Макаренко, А. Міхник) [6; 7].

З. Фрейд, аналізуючи сміхову культуру в Європі, розглядає, як психоаналітик, образ «добраго лицаря»: «Доблестный рыцарь Дон Кихот Ламанский... является фигурой, которая сама по себе, не обладает юмором... Юмористическое удовольствие возникает из торможения афффективного возбуждения... Дон Кихот первоначально чисто комическая фигура, большой ребенок, которому вскружили голову фантазии из его рыцарских книг... Автор (М. Сервантес. – Авт.) в начале не хотел сказать ничего другого..., но после того, как автор наградил эту персону глубочайшей мудростью и благороднейшими намерениями и сделал ее символическим воплощением идеализма, верящим в осуществление своих целей... и буквально сдерживающим свои обещания, то эта персона перестает производить на нас комическое впечатление» [13].

К. Юнг теж продовжив фрейдистське розуміння символізму ідеалів добра й зла в ключових творах, що відобразили гуманістику європейських чеснот; «У читателя... нет возможности обрести архимедову точку опоры за пределами своего мира, опираясь на которую, он может «снять с петель» свое ограниченное временем сознание и распознать скрытые в произведении символы...» [15].

Одним з таких символів, що доповнюють шляхетну позицію Дон Кіхота, є образ його слуги Санчо Панса. Про цього персонажа З. Фрейд згадує як єврей, бо дух антисемітизму робить всіх євреїв «товаришами за стражданням». Усіх, хто має причетність до кагалу (єврейської общини юдеїв): «Я сидел рядом с Соломоном Ротшильдом и он обошелся со мной как с своим равным, совсем фамиллионьярно» («Лукские воды»).... Эту фразу Гейне вложил в уста комическому лицу Гирш-Гиацинту... Поэт... награждает его прямо-таки практической мудростью Санчо Пансы.... В некоторых местах нам кажется, что вообще Гирш-Гиацинт говорит как будто сам поэт (Г. Гейне. – Авт.) Скрытый за прозрачной маской...» [13].

В українській літературі образи «лицаря печального образу» та його зброєносця

опосередковано є у творах В. Винниченка та інших, тому Дон Кіхот і Санчо Панса мають загальний вплив і в Україні: «Секрет великого искусства и его воздействия на нас... заключается в бессознательной активации архетипического образа..., придавая ему форму, художник переводит его на язык современности, ... создал для нас возможность вновь прикоснуться к глубочайшим родникам жизни...» [15]. Одним з них є діалог різних етносів.

Коли принижується дух свободи, пасіонарність діалогу українських патріотів розкривається в картезіанському сенсі, – традиція різноманіття форм українського опору, коли посилюється спектр незадоволення рівнем асиміляції і бюрократизації. Чим вище рівень альтернативної соціокультурної діяльності, тим вище виступає громадська здатність до єдності українців, навіть різного етнічного походження, бо їх боротьба за соборність власної держави об'єктивно підштовхує до цього діалогу, так як саме у комунікативних процесах культура виховання молодих патріотів збагачується громадським змістом, частково залучаючи ті чи інші аксіоматичні положення у своїх партнерів по філософському осмисленню буття (А. Макаренко) [6]. Мета даного статусу концепції українського мислителя в тому, щоб виявити прихильність українського соціуму до філософського впливу на «маленького українця», що є показником духовної ролі козакофілів-новаторів на рубежі XIX–XX століття, зокрема це пояснює чому А. Макаренко бере символ Дон Кіхота. А. Макаренко цей символ пов'язує з відновленням громадської поваги до героїчних традицій Запорозької Січі, щоб творчо продовжувати справу Великого Кобзаря та його однодумців.

Антон Макаренко постійно конкретизує свій проект кордоцентричного розвитку козакофілівсько-колективістської моделі українського освітнього простору: «Мы с Митькой (один з активістів дитячої колонії. – Авт.) видели именьище Попова (дореволюційний дворянський масток. – Авт.) и были отравлены его красотой. На краю Великого Луга (на березі ріки Дніпро, біля знаменитого острова Хортиця. – Авт.), кажется на том самом месте, где стояла хата Тараса Бульбы, ... дворцы. Вошли в первый дворец, ... в вестибюле на куче мусора валялись гипсовая Венера Милосская да только без рук, но и без ног...» [6, с. 306–307]. Цим фактом видатний педагог розкриває сутнісне протиріччя казарменого комунізму, де в угоду утопічним мріям знищується краса світової культури, що і є причина відтворення козацької відсічі дикунству і варварству.

Ось чому, він навіть зробив декілька спроб перевезти всю дитячу колонію імені

М. Горького (цим авторитетним ім'ям «пролетарського письменника» він прикривав свій козакофілівський експеримент) на острів Хортиця, що було дуже небезпечно саме за умов оформлення системи радянського тоталітаризму та згорання з 1928–1929 років так званої «політики українізації», котру видатний педагог вдало використовував для виховання у душі козакофілівства. Про особисту небезпеку для себе він стисло занотує: «Хотя в этот период меня иначе не называли как Дон Кихот Запорожский» [6]. Спробуємо проаналізувати цей літературний символ у постмодерністській площині.

А. Макаренко не випадково і влучно (нібито просто іронічно) порівнює себе з трагікомічною фігурою «лицаря печального образу». «У Дон Кіхота призма була надто своєрідною і побільшувальною, – підкреслює Євген Сверстюк, – а внутрішня сила й рішучість – дивовижною... Для нього важливий не успіх, а вірність собі, своїм ідеалам і високим поняттям честі...» У своєму есеї «Мігель Сервантес» відомий український дисидент і літератор Є. Сверстюк дає підзаголовку «Вибитий із седла» (що є ключове для розуміння внутрішніх умов самовідчуття патріотів-українців, що жили і страждали за радянських часів серед натовпу хохлів і малоросів, імперських наглядців, – чекістів тощо). Є. Сверстюк мав надзавдання модернізації у розповіді «про химерного лицаря Дон Кіхота і його надзвичайного, але зворушливо відданого зброносця Санчо Пансу...» «Дон Кіхот – це не звичайна книжка пригод, а книжка про людину, про високі поривання духу, людські змагання і здобутки. Ось чому три з половиною століття читають її і знаходять у ній... глибокий зміст...».

Валентина Снегір'єва, сучасний, відомий в освітньому середовищі літературознавець, теж модернізує літературний матеріал, аналізуючи твір Мігеля де Сервантеса, коли вказує: «Із пародії на лицарські романи народилася сатира на вселюдські пороки і недоліки. А разом з нею – сумна іронія, яка пронизує... сцени пригод «премудрого ідальго (мандрівного лицаря). – Авт.): іронія, що змушує замислитися, можливо, відчуті приховані за сміхом сльози» (Іронія, жарти і сльози відчутні в оптимізмі всіх тих, хто має намір зробити справжній аналіз антисемітизму «Педагогічної поеми»).

Філіп де Лара, професор одного з університетів у Парижі, є одним з відомих дослідників історичної пам'яті, але з метою якісного примирення, і за традиціями що існують у Європі. «Когда я впервые прибыл в Украину, я... встретился с Семеном Глузманом, ... сейчас президент Ассоциации психиатров Украины... В семидесятые годы его... осудили

и отправили в Гулаг... Это была моя первая встреча с украинским евреем, – вказує Ф. де Лара. – ... Глузман оказался с более старшими по возрасту... солдатами из УПА... Они взяли Глузмана под свою защиту... Легенды и стереотипы присущи коллективной памяти, но они становятся разрушительными при определенных условиях. Это случается, когда они достигают глобального уровня... Вот, что и случилось с историей погромов в 1917–1920 годах в Украине... Знаете ли вы много о преступлениях: Белой армии, красной армии, украинской армии, вооруженных бандах, ... которые не признавали власти республики, шайках, ослепленных слухами о евреях, ... махновских анархистах... Этот взрыв антисемитского насилия не поддавался логике. Сто тысяч людей было убито во время хаоса происшедших войн (гражданская война, война за независимость, грабежи), к которым евреи имели малое отношение...» [4, с. 130–131].

Філіп де Лара шукає факти не лише про антисемітизм, а про його истоки або про ситуативне загострення: «Большинство носителей языка идиш (під час царату. – Авт.) проживали на территории, принадлежащей Украине сегодня. Этот мир был разрушен... История евреев в Украине является основной жертвой запрета истории Украины во время Советского Союза. Легенды и стереотипы об украинском антисемитизме являются мучительными темами и все же, на протяжении столетий отношения между евреями и... украинцами были... ключевым параметром национального нарратива... Важно... освободить историю геноцидов двадцатого столетия от предрассудков и (зокрема «петлюрівщини»). – Авт.) легенд» [4, с. 127].

А. Макаренко також розглядав минуле і сьогодення як джерела самоорганізації соціокультурного простору, зокрема як процес переводу етнічного націонал-егоїзму в цивілізований громадянський феномен, оскільки міжнародна толерантність була в основі духу романтичного просвітництва. Саме безпритульні підлітки, з якими працював видатний педагог, несли в своїй душі трагедію поразки УНР, хаосу революційних років тощо.

Категорії соціального розвитку дитячого колективу А. Макаренко відображає через онтологію гетьмансько-козацького досвіду – «непрямі адекватні реальності», тобто вони потрібні у його дослідженні, як сутнісні фігури – ідеальні екзистенціали, що з'являються і за прикладом підходів до тексту Е. Гуссерля, Г. Гадамера, З. Фрейда, Ж. Сартра. Але у Антона Макаренка «ідеальні типи» відображають суб'єкти дії та взаємодії, щоб розтлумачити онтологію складної спільноти, завдяки чому козакофілі модифікують освітне

буття. В суб'єкт-об'єктній ієрархії висвітлюється дух автохтонів-українців і всіх інших історичних етносів, бо висвітлюється їх єство, як деякої сутності взаємодії національного буття, що пов'язане якоюсь сенсовою мережею з гуманістично-виробничою життєдіяльністю педколективу. А. Макаренко бере на себе роль лицаря Дон Кіхота, а своїм Санчо Пансою у нього стає Каліна Іванович Сердюк (його заступник з адміністративно-господарської частини, – звичайний завгосп). «Дон Кіхот» відтворює лицарську структуру дитячого колективу. Тут «лицар печального образу» створює ідеальне мереживо структурних підсистем-елементів: «актив», «пасив», «болото», «шпана». У «Педагогічній поемі» вони фіксують свою шляхетність чи громадську неповноцінність, і, певні загальні риси індивідуальних характеристик окремих проявів юнацтва, що відображає типовість соціальних явищ і процесів духовного розвитку України (взагалі соціокультурну динаміку першої половини 20-х років ХХ ст.).

Є. Сверстюк так характеризує духовне обличчя зброєносця, який вірою і правдою служить Дон Кіхоту: «Санчо Панса не має жодних ілюзій, його простонародний тверезий розум сприймає світ практично, ... серце Санчо схиляється до того величного й чесного, що є в сліпій хоробрості Дон Кіхота, ... відданий йому всією душею» [10, с. 339]. Можливо, видатний реформатор освітнього простору за символом Дон Кіхота передбачав важку боротьбу за душі всіх своїх земляків, що подібно духу малоросіянина ситуативно відкидали боротьбу тих сучасних дисидентів-диваків, що в жорстоких реаліях примітивного пристосуванства голодоморів, депортацій, масових розстрілів, намагалися діяти проти стресу поневоленого життя. Чому ж значною частиною українства ситуативно відкинуті високі ідеали гетьмансько-козацької слави? «У світі, де будь-які закони добра... лише проголошуються, але дуже рідко виконуються, шаленство Дон Кіхота стає зрозумілим. Його хвороблива фантазія дозволяє побачити те, чого людина здорова і розважлива ніколи навіть не припустила щодо тих, хто живе поруч» [11, с. 22].

А. Макаренко, як «Дон Кіхот Запорозький» завжди знав, що як ні важко, «нащадки гетьмансько-козацької слави» мають універсальний засіб – український гумор, з його байками, жартами, гострим прислів'ям тощо, щоб протистояти безжальній імперській та богоборській владі. В іронічно-апофатичній манері, Каліна Іванович торкається суперечок, говорить і діє, наприклад, тоді, коли сіє сумніви у діях богоборської влади в Україні.

У чесних патріотів, що жили у нескореній

Україні, визивали невдоволення більшовицькі починання, тобто підходи до знищення НЕПу (нової економічної політики), де дозволялась багатокладність економіки.

«Калина Іванович сказав»:

– А этот паразит Софрон недаром к нам идет. Его, знаешь, придавили мужички (тобто податкові та виконавчі органи Радянської влади. – Авт.), так он боится, как бы кузницу у него не отобрали, а тут он, знаешь, как будто на советской службе будет считаться» [6, с. 40–41].

«И знаешь, – прищурился Калина Іванович, – нам што: хоть рыжа, хоть кирпата, абы хата богата. Што ж с того, што он кулак?.. Работать же он будет все равно, как и настоящий человек» [6, с. 40–41].

Ось чому, наставник молоді привчає її до читання класичних зразків світової, української класики; підготовка майбутніх козакофілів заторкує також боротьбу з самогоноварінням, розбишацтвом на «великій дорозі», і участі в театральних виставах, в чесному служінні колективній праці. При цьому всі оновлені козацькі заходи учнівського самоврядування теж дуже нагадували гетьмансько-козацьке військове товариство, оскільки як би не суперечили ні більшовицькій пропаганді, ні стереотипам малоросійській меншовартості. Калина Іванович і тут і там грає роль простакуватого психоаналітика: «Калина Іванович... вдруг заулыбался»:

«– Мужики эти, паразиты, все равно у него отберут кузню, ... Так лучше пускай у нас кузня будет, а Софрону все равно пропадать. Подождем малость – дадим ему по шапке: у нас советская учреждения, а ты што ж, сукин сын, мироедом був, кровь человеческую пил...!» [6, с. 41].

Значну увагу А. Макаренко приділяє також питанню, як за різних обставин діє носій патріотичної соціокультурної діяльності, що презентує ідеальний тип, щоб розповісти про його суб'єктивну позицію, тобто про глибинне єство українця (патріота), малороса (націоналіста), або хохла (націонал-прагматик), залишаючись зовні спостерігачем як дослідник-гуманітарій.

Калина Іванович, як справжній український Санчо Панса, дозволяє собі відверто образити «пролетарську боротьбу», владу в Україні, зокрема політику розстрілів, «голодоморів»... чи прогнозувати жахи майбутнього масового розкуркулювання... Однак, герменевтична стилістика тексту була настільки близька мрії про власну державність, тобто герменевтично-оригінальною, що майже неможливо цензурі було прямо схопити геніального педагога і літератора «за руку». Аналіз за «розстрільною» схемою цензорів – є підозра – він «класовий

ворог», не міг дати «індульгенцію» на свободу творчості, але не дуже дозволялося чи прямо або тупо звинуватити у контрреволюційній агітації чи «інших ідеологічних гріхах» того, хто майже з «босяків» формує законслухняну молодь у дитячій колонії, та ще за «смішні гроші».

Розглянемо з цього приводу один із фрагментів «Педагогічної поеми»: «В сарае возились несколько старших хлопцев у старой сеялки. На них покрикивал и поражал их впечатлительные души кузнечно-слесарной эрудицией Софрон: всегда был выпивши и никогда не бывал пьян. Обо всем имел свое собственное и всегда удивительно невежественное мнение...» [6, с. 40]. При цьому великий педагог веде себе як «практичний хохол», оскільки займає як би позицію принципового більшовика-догматика, який засуджує контрреволюційні погляди колишніх петлюрівців, махновців, білогвардійців, старослужак царської армії. А. Макаренко завжди веде ідеологічний діалог, зокрема з Калиною Івановичем або Софроном, котрі поруч з радянською владою; іноді нісенітничі висловлюють як політичні «контріки», - таких, як «собак нерізаних», але якби давно ідеологічно вже роззброїлися, хоча ще іноді говорять по-старому, нібито в силу політичної незрілості, але на східно-регіональному «суржику». А. С. Макаренко намагався побудувати метафізичну модель історичного розвитку дитячого колективу на прикладі цивілізованої боротьби українців-козаків. Влада, коли дозволяла прояви політичного блюзнірства, як правило, це було дозволено тимчасово, бо «хазяїн» (керівник своєї частки влади) собі ті чи інші «забобонні висловлювання» не дозволяв. Ось чому в «Педагогічній поемі» автор критично сприймає стратегію і тактику боротьби С. Петлюри, інших революціонерів-можновладців часу гострих змагань, що діяли під час громадянської війни, але часто-густо попри логіку політичного єднання, стихійно.

Він не приймає байдужість своїх колег і «активістів» щодо проявів малоросійської меншовартості, що «нашла выход в пуганье евреев и издевательства над ними» [6, с. 77].

Ось чому, свідомий українець протестує, коли його «називають» в тоталітарному просторі в образливій (хохол, малорос) формі (чи в асоціації з незнятною ксенофобською постаттю «кацапа» або «жида»), – принизивши призначення рівня маріонеткового статусу власної державності. Це стосується долі радянської України і влади Росії, і, також протистояння антисемітизму, в конкретному колективі тощо. «Избивать, издеваться на каждом шагу, отнять хороший пояс или целую

обувь и дать взамен их негодное рванье..., оставит без пищи или испортит пищу, дразнит без конца, поносит разными словами..., всегда держат в страхе и презрении – вот что встретило в колонии не только Остромухова, но и Шнайдера..., Глейзера, и Крайника... Осадчий был лет шестнадцати, угрюмый, упрямый, сильный и очень запущенный... К радостям он был очень неразборчив... Село Пироговка (біля колонії імені М. Горького. – Авт.)... блистало обилям интересных девчат и самогона; эти предметы и составляли главную радость Осадчего... Осадчий сделался главным инквизитором евреев. Осадчий едва ли был антисемитом. Но его безнаказанность и беззащитность евреев давали ему возможность блистать в колонии первобытным остроумием и геройством... Все же совершенно скрыть от педагогического персонала регулярное шельмование целой группы колонистов было нельзя, и пришло время, когда разгул антисемитизма в колонии ни для кого уже секретом не был» [6, с. 76–77].

А. Макаренко знову проявив себе як видатний футуролог, що попереджав своїх сучасників про наближення трагедії Холокосту, «Бабиного Яру» тощо. Інформація з сутнісних аспектів європейського розвитку духовних носіїв освітосфери ніколи не замінить особистісного впливу справжнього наставника в передачі духовного знання і наукового трактування свого гуманістичного, козакофільського, педагогічного досвіду, зокрема в гальмуванні та подоланні антисемітизму.

Етнічна консолідація українців, як «великої родини» за прогнозом Т. Шевченка і досвідом А. Макаренка адекватна еволюційному становленню європейських чеснот козацького стилю буття, – піддається впливу гуманізму в просторі плюралістичних змін, де в соціокультурному просторі діє логіка національних прогресивних символів, що позитивно висвітлює дух гуманістики та її вплив на всі ланки освітнього буття, створюючи ефект природного зближення навколо автохтонного етносу, тобто і представників нацменшин. Вони йшли за автохтонами-гуманістами шляхом добровільної асиміляції тощо. Тому не випадково видатний педагог діє як цивілізований Деміург, бо за його спадком створювалася шляхетна доля тисяч прихильників гуманізації соціокультурного простору. Цей приклад і зараз живлять і насаджують ентузіасти гуманістичних змін, – досвід європейського націєтворення. Українська політична нація створюється поступово, завдяки поєднанню альтернативних символів колись поневоленої нації. Нащадки «філософії серця» часто працюють у сучасній манері, часто

опозиційній думці, репрезентують шляхетний прошарок народу, їх солідарність торкається всіх патріотів-носіїв європейського реформування освітнього простору, що попри всіх негараздів залишалися відвертими прихильниками козакофільства. Навколо цивілізованої національної ідеї завжди об'єднуються люди честі, – ставлячи наголос там, де зараз потрібно для того, щоб освітній процес відповідав європейським чеснотам. Освітній простір явив власному народу та світу якісні зміни, попри контрпропагандистським імперським міфологемам, покликанням відправити в небуття будь-які схоластичні прояви минулого українського цивілізованого патріотизму, оскільки творчість А. Макаренка протистояла відтворенню масового «гвинтика» бюрократичного механізму. Доля гуманіста важка, який зміг за допомоги активу відобразити дух протистояння прояви побутового невігластва, вчасно попередив хвилю негативних явищ.

У той же час він вдало зміг оприлюднити своє гуманістичне обличчя «Дон Кіхота Запорозького». Такий підхід здавався А. Макаренку найбільш патріотично-доцільним і оптимальним, оскільки і відповідав традиціям гуманістично-колективістського романтизму, і допомагав реальному самоврядуванню та розвитку дитячого колективу в душі козацького товариства, про яке так геніально розповів у свій час М. Гоголь.

Феномен романтично-освітньої пасіонарності нащадків «славних лицарів запорозьких» перехрещується в А. Макаренку з ціннісним сполученням онтологом системи просвітницького життєвого подвигу, з традицією антропологізму, з духом творчості та комунікативності. Він не випадково стає у свій час символом радянської педагогіки, котра догматизувалася – однак, має козакофільську складову, хоча всю його колективістську глибинну субстанційність чекає вимір, що вписується за гуманістичними, навіть сучасними європейськими критеріями в процес активного відстоювання вищих ідеалів. «Дон Кіхот» тоді є справжній дух і приклад для небагатьох моральних постатей, що були патріотично сміливі, зокрема в освітньому просторі створили гуманістичну індивідуальну траєкторію розвитку учня та майбутнього студента, знавця своєї професії тощо.

Творчість А. Макаренка відрізнялася патріотично-демократичним підходом і до пошуку сутності природи українського патріотизму, і до його гріховного відлуння в феномені етнічного націоналізму, що не відповідає європейському громадянському стандарту тощо. Бо за умов тоталітарної влади феномен радянського колективізму є кроком

почуттів амбівалентних за своєю сутністю, оскільки не завжди сприймає значну сукупність позитивних (демократичних), а часто і негативізму охлократичних впливів.

Серед важливих пріоритетів виступають, «дитячо-дорослі спільноти», в яких накопичується первинний громадянський досвід, здійснюється розвиток творчих проєктів, зокрема конфесійних і ювентологічних проблем, «наочної ваги», що відображається у гальмуванні етносоціального поступу учнівського самоврядування.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Перспективи подальших наукових досліджень висувують наступне:

- кордоцентрично-козакофільська модель А. Макаренка дозволяє взаємодіяти представникам різних етнокультур. Характер міжкультурної комунікації дає можливість розглядати професійний та соціальний символізм як регулюючий механізм процесу глобалізації сучасного світу. Глобалізація – західний варіант, – переломлюючись, наприклад, у східному регіоні, потребує подальшої гуманізації буття;

- врахування соціокультурної специфіки «маленького українця» як представника українського народу вимагає сполучення його духовних орієнтацій з конкретизацією історичних феноменів окремо взятих регіонів;

- практичне втілення концепції морально-культурної діяльності аналізу у викладацькій і виховній діяльності, застосування методу кросскультурного аналізу під час викладання українського та іноземного досвіду;

- становленням ідеалів духу «змістовного розуміння серцевої єдності, А. Макаренка, відкрив величезні можливості інтерпретації націєгенезу, як імперативу надії. Він був прихильник універсального пошуку цілісності буття, виявляв у козакофільських чеснотах колективістського самоврядування силу природофільства, спрямованість національно-революціоністського пізнання гуманістичних обріїв освітнього простору;

- пізнавальна творчість козакофільської ідеї соціуму, є відомим символом «серцевої єдності» як краси європейської позиції еліти в гуманістиці імперативу надії; національне виховання гуманістичну зумовленість освітлює в освітньому просторі;

- моделі цивільних змін освітньої дійсності, його нащадки продовжили цей досвід А. Макаренка навіть за посттоталіторної доби, почав відрізяти зовнішні умови, тоді значно ускладнені від реалій радянської парадигми, що було в подальшому зроблено протягом «антизастійних» років, зокрема продовживши осмислення Кобзарєвого спадку філософами та літераторами [2].

З'ясування змісту громадських чеснот в концепції кордоцентрично-козакофільській Великого Кобзаря перехрещувалося (М. Пирогов, К. Ушинський) як основи загальноцивілізаційних цінностей вплинувши на поглиблення сенсу національної ідеї в онтологічно-символічному світі взаємопереходу «абсолютного Я» в громадянський контекст української ідеї, само референтні моделі освіти є трансформацією вищих ідеалів етносу в трансцендентне опредметнення цивілізованого націєгенезу, оскільки суперечливо потенціювали онтологема національної ідеї за феноменологічно-софіологічним розумінням «парадоксу часу» – переходу на парадигмальні рейки екологічно-еволюційної доби.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гетманец М. Ф. А. С. Макаренко – письменник: взгляд с исторической дистанции / М. Ф. Гетманец // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2008. – №3. – С. 23–29.
2. Драгоманов М. Українська література, проскрібована російськими урядовцями / Михайло Драгоманов // Українська мова. – 2002. – №1. – С. 79–101.
3. Красовицький М. Дві позиції щодо педагогічної спадщини Антона Макаренка / Михайло Красовицький // Рідна школа. – 1999. – №9. – С. 29–31.
4. Лара Ф. де Условія общей еврейско-украинской памяти: потенциал и препятствия / Филип де Лара // Культура примирения – Одеса, 2015. – С. 127–132.
5. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ, Платон. – М.: «АСТ», 2000. – 846 с.
6. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1987. – 512 с.
7. Міхнік А. Оксамитова революція / Адам Міхнік // Сучасність. Література, наука, мистецтво, суспільне життя. – 1995. – №4. – С. 61–66.
8. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття / Ісидор Нагаєвський. – Київ: Український письменник, 1994. – 413 с.
9. Руденко Ю. Чи знаємо і шануємо генія Костянтина Ушинського? / Юрій Руденко // Освіта. – 2003. – 5–12 березня. – С. 4–5.
10. Сверстюк Є. Світлі полоси життя / Євген Сверстюк. – К.: КЛЮ, 2015. – 768 с.
11. Снегірьова В. Мигель де Сервантес. «Дон Кіхот». «Печальний образ» чи пародія / Валентина Снегірьова // Всесвітня література в сучасній школі. – 2014. – №4. – С. 21–22.
12. Татарінова Л. Невідомий брат відомого педагога / Лариса Татарінова // Пані вчителька. – 2007. – №2 – С. 35–37.

13. Фрейд З. Я и Оно. Сочинения. Сб. / Зигмунд Фрейд. – М.: Эксмо; Харьков: Фолио, 2006. – 864 с.

14. Шестов Л. Памяти великого философа (Эдмунд Гуссерль) / Лев Шестов // Вопросы философии. – 1989. – №1. – С. 144–160.

15. Юнг К. Г. Стадии жизни / Карл Юнг // Сознание и бессознательное. Сб. пер.с англ. – Спб.: университетская книга, 1997. – 544 с.

BIBLIOGRAFIYA

1. Hetmanets, M. F. (2008). *A. S. Makarenko – pysatel': vz-hlyad s ystorycheskoy dystantsyy*. [Makarenko – the writer: a view from a historical distance]. Moscow.

2. Drahomanov, M. (2002). *Ukrayins'ka literatura, proskribovana rosiys'kymy uradovtsyamy*. [Ukrainian literature, Proskura Russian officials]. Kyiv.

3. Krasovyts'kyy, M. (1999). *Dvi pozytsiyi shchodo pedahohichnoyi spadshchyny Antona Makarenka*. [Two positions on the pedagogical heritage of Anton Makarenko]. Kyiv.

4. Lara, F. De. (2015). *Uslovyya obshchey evreysko-ukraynskoy pamyaty: potentsyal y prepyat-stvyua*. [The terms of the common Jewish-Ukrainian memory: potential and obstacles]. Odesa.

5. Losev, A. F. (2000). *Ystoryya antychnoy estetky. Sofysty. Sokrat, Platon*. [History of ancient aesthetics. The sophists. Socrates, Plato]. Moscow.

6. Makarenko, A. S. (1987). *Pedaho-hycheskaya poema*. [Pedagogical poem]. Kyiv.

7. Mikhnik, A. (1995). *Oksamytova revolyutsiya*. [The velvet revolution]. Kyiv.

8. Nahayevs'kyy, I. (1994). *Istoriya ukrayins'koy derzhavy XX stolitya*. [The history of the Ukrainian state of the XX century]. Kyiv.

9. Rudenko, Yu. (2003). *Chy znayemo i shamyemo heniy Kostyantyna Ushyns'koho?*. [Know and honor the genius of Konstantin Ushinsky?]. Kyiv.

10. Sverstyuk, Ye. (2015). *Svitli polosy zhyttya*. [Bright stripes of life]. Kyiv.

11. Snehir'ova, V. (2014). *Myhel' de Servantes. «Don Kikhot». «Pechal'nyy obraz» chy parodiya*. [Miguel de Cervantes. «Don Quixote». «The sad way» or parody]. Kyiv.

12. Tatarinova, L. (2007). *Nevidomyy brat vidomoho pedahoha*. [Unknown brother of the famous teacher]. Kyiv.

13. Freyd, Z. (2006). *Ya y Ono. Sochynenyua*. [I and It. Works]. Moscow.

14. Shestov, L. (1989). *Pamyaty velykoho fylosofa (Edmund Husserl')*. [The memory of the great philosopher (Edmund Husserl)]. Moscow.

15. Yunh, K. H. (1997). *Stadyy zhyzny*. [Stage of life]. Spb.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СКЛОВСЬКИЙ Ігор Зіновійович – доктор філософських наук, доцент кафедри суспільних наук, інноваційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: історія педагогіки та філософії.

СКЛОВСЬКА Олена Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії НАУ

Наукові інтереси: історія педагогіки та філософії.

АКСЬОНОВА Віра Ігорівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук Льотної академії НАУ.

Наукові інтереси: історія педагогіки та філософії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SKLOVSKY Igor Zinov'evich – Doctor of philosophical Sciences, associate Professor, Department of social Sciences, innovative and archive case tehchnogo Central Ukrainian national University.

Circle of scientific interests: history of pedagogics and philosophy.

SKLOVSKA Helen Ivanivna – candidate of philosophical Sciences, associate Professor Riese pedagogy and socio-humanitarian Sciences Flight Academy of NAU.

Circle of scientific interests: history of pedagogics and philosophy.

AKSENOVA Vira Igorevna – candidate of philosophical Sciences, associate Professor Riese pedagogy and socio-humanitarian Sciences Flight Academy of NAU.

Circle of scientific interests: history of pedagogics and philosophy.

Дата надходження рукопису 08. 07. 2017 р.